

SENTIT I TRANSFONS DELS TÍTOLS DE LA PREMSA EN VALENCIÀ. (1809-1936)

Emili CASANOVA

Antoni LAGUNA

0.— Aquesta comunicació és el resultat de la col·laboració de dos investigadors d'àrees distintes: Un historiador de la premsa, A. Laguna, coneixedor de la història dels segles XIX-XX i un historiador de la llengua. Tots dos fervents recercadors de l'origen de la cosa, del transfons i del significat del nom.

1.— L'objecte d'anàlisi són els títols i els subtítols de les publicacions escrites en valencià o bilingües des del primer periòdic en 1809 fins la segona República.

La finalitat d'aquesta comunicació és doble:

- Buscar la motivació socio-política i comunicativa que en subjau en cada títol.
- Analitzar el valor semàntic del nom comú o propi de cada títol abans i després de l'aparició de la revista.

Les limitacions que imposa una comunicació faran que només explicarem en un cas i en altre el que creem imprescindible i novedós segons l'estat de coneixements actuals.

Partint del fet que en l'elecció de cada títol o capçalera existeixen dos condicionants bàsics:

- el passat de l'autor i la tradició de la societat on s'insereix.
- el present on viu, l'impacte, la imatge que vol aconseguir en la societat que rep i llig el títol tot provocant un efecte-resposta, (vegeu l'Apèndix)¹ hem centrat la nostra comunica-

---

(1) La bibliografia utilitzada ha estat la següent:

Albert Berenguer. I. (1958). *Bibliografía de la prensa periódica de Alicante y su Provincia*. Alacant, Comisión Provincial de Monumentos.

Blasco Laguna, R. (1974). *Homenatge a la Imprenta Valenciana (1474-1974)*. València Ed. Gorg.
(1983). *La premsa del País Valencià (1790-1983)*. I. *Materials per al seu estudi*. València, Inst. «Alfons el Magnànim». Diputació Provincial.

Navarro Cabanes, J. (1917). *Apuntes bibliográficos de la prensa carlista*. València.
(1928). *Catàleg bibliogràfic de la premsa valenciana*. València.

Ribelles Comín, J. (1905). «*Historia del periodismo en la provincia de Castellón*», en *Intereses económicos*,

ció en la premsa de la ciutat de València, lloc on més premsa es fa i d'on millor coneixem la realitat socio-política i lingüística, però inventariem també el títol de les publicacions de Castelló, Alacant i de comarques.

En una situació sociolingüística com la del segle XIX l'elecció del valencià ja mostra unes intencions: o s'identifica en una 1ª època fins 1874 amb les frustracions o ambicions d'unes capes populars que han fracassat en el seu objectiu fonamental: la revolució democràtico-burguesa, o en una 2ª època després de la bifurcació del valencià llemosinista —ratpenatista, és a dir, de Llorente i del valencià popular— col·loquial amb la sàtira i rialla o amb la poesia festiva.

Fixem-nos com molts títols de col·loquis, de sainets i de llibrets de falla hi coincideixen.

Els diaris aprofiten la realitat lingüística popular, els costums i els noms comuns més íntimament usats pel poble per a intentar persuadir-los, per captar seguidors, per llançar-los contra els enemics polítics i culturals i per a, aprofitant el seu sentit, connotacions, valors simbòlics i ambientació, orientar-los cap a un lloc concret i en una finalitat proselitista que incidisca en la col·lectivitat on van dirigida.

No creen cap realitat però ajuda a estendre-la, a solidificar aquella.

Generalment trien noms que impacten pel contingut mental i suggerent o pel visual (lligat al dibuix- imatge de la capçalera) més que per l'auditiu.

De fet, els diaris de més aspiracions culturals i informatives es fan en castellà, com els dirigits pel mateix Llorente.

En situacions de canvi com les dels anys de la República i sobretot dels anys de la transició democràtica, el valencià s'associa a la reivindicació cultural i progressista i nacionalista.

2.— Motivació sociopolítica de cada títol:

En comentarem tot seguit el significat d'alguns dels títols més representatius, així com la motivació socio-política que va fer nàixer aquest.

El contingut dels periòdics analitzats reflecteixen puntualment el nivell sociolingüístic dels parlants i es correspon prou perfectament amb el títol de la capçalera elegida:

Títol: SARO PERRENGUE Y EL DOTOR CUDOL; Aparició (1809, 1813 i 1820), director: Manuel Civera, «el semolero».

---

agrícolas, industriales y mercantiles de Castellón con la Historia del puerto del Grao y del Periodismo provincial. Barcelona, p.p. 531-652.

Idem, (1915); *Bibliografía de la lengua valenciana*, Madrid, 5 vols.

A més a més els inventaris de premsa preparats per:

Carrasquer, A. - Cortés J. (1984). «Catàleg de la premsa periòdica a Sueca (1868-1984)». *Quaderns de Sueca*, V.

Espinós i Quero, A. - Polo Villaseñor, F. (1984). *Premsa periòdica a la Marina Alta (1861-1935)*. Xàbia, Publicacions de l'Ajuntament.

García Frasquet, G. (1989). *Catàleg de la premsa de la Safor*, Institut Alfons el Vell, Gandia.

Laguna, A. - Ortega, E., *Un periodista romàntico en la revolución burguesa. José M.ª Bonilla*, València, 1989.

Ramos, J. (1989). *La qüestió lingüística en la premsa de Castelló de la Plana (1834-1938)*, Diputació de Castelló, 1989.

Romeu Llorach, J. (1982). *La premsa en Vinaròs (1864-1982)*. Vinaròs.

Santacreu, J.M. y altres (1987). *150 anys de premsa a Alcoi*. Alcoi.

Ventura i Conejero, A. (1973). «La premsa local de Xàtiva a començaments del segle XX». València, en *I Congrés d'Història del País Valencià*, vol. I p.p. 705-718.

Significat històric del títol: Prenent la tradició col·loquial del segle anterior, dos models del valencià popular («Saro Perrenge, carreter de Godella i el Dotor Cudol, Abogat de València»), ofereixen la seua visió de la realitat. Sense perdre el to festiu d'èpoques passades hom adverteix la crítica de la realitat, ço és, la intenció de crear opinió. I açò en una clara direcció: la liberal que acaba de nàixer. Amb aquest periòdic confirmem la identificació que es produeix a l'inici del procés revolucinari burgès², entre el model de les capes populars urbanes de la ciutat de València, «un propietari de la Semolaria en el Mercat, un petit burgès com Civera, i l'idioma vernacle»³.

LA RONDA DEL BUTONI; (II-1820), director: Vicent Clérigues, «Lo Bolonio».

El títol respon a la ronda militar, anomenada «Patrulla de la Capa», creada pel general Elío per a reprimir els liberals⁴.

EL MOLE, per a defugir l'acció de la censura, va eixir amb altres títols com: EL ROSIÑOL, EL PIULO, EL GARROFÍ, el TRO, EL RELLAMP, EL NAP, EL RABE, EL CARRO, EL TEULAÍ, EL CAÑÍS, LA SAMBOMBA, EL TRAMÚS, EL VERDEROL, LA GÀBULA, etc.

Etales en què es va publicar: 1-II-1837 al 31-VIII-37; 2ª època 3-XI-1840 al 9-VII-1841; 3ª època, del 16-I-1855 al XI-1855; 4^a, 1863; 5^a, 1864; 6^a, 1870.

José María Bonilla, «Nap-y-Col».

L'objectiu polític de l'autor-moler als reaccionaris o «crancs», als carlistes, als absolutistes que s'oposen al triomf del liberalisme-justifica l'elecció d'aquest títol. Quant a l'opció de la llengua autòctona, segons Cervera Bañuls, es perquè... «era original puesto que de ello no se cuidaban los diarios de mayor tirada y porque se prestaba al buen efecto de la crítica, de la ironía, que sería el mayor objetivo...»⁵. Y segons un recent treball nostre, establim que la facilitat per a la ironia no ho podia ser tot. La resposta, en últim extrem, la relacionem, amb els interessos i preocupacions que atanyen a la població de parla valenciana en la conjuntura en què és publicat el periòdic⁶.

LA DONSANYA, «Periòdic de taulet y Cabrioles, dedicat a nuestros queridos suscritores»; 1-XII-1844; acabament: 23-II-1845.

Josep Bernat i Baldoví, «El Sueco»; col·labora J. M. Bonilla.

L'objecte festiu de la publicació porta el seu autor a utilitzar com a títol el nom d'un instrument musical. El gravat que reforça la capçalera, confirma l'objecte de la publicació: dos simis tocant el taulet i la dolçaina. El caràcter popular del valencià, senyalat en 1820 per Manuel Civera,

- (2) En el «Pròlec» a les «conversacions» de 1820. Civera afirma: «Molt despreciada està la llengua valenciana. y es la causa, porque els mateixos que debien ensalsarla la degraden (...) yo, coneixent en lo politic igual necessitat (que en la religió), determine escriure en la llengua valenciana estes conversacions pera que se instruxquen en lo nou sistema Constitucional y penetren la utilitat y benefici que els resultarà (...). En fi, yo tinc per un simple al que vulga sostindre que el idioma valensià no siga capaç y suseptible de tot lo que son els demes, y afirmat en esta veritat y creencia escriuré en el meu idioma...».
- (3) Citat per J. L. Tramoyeres, *Catàlec bibliogràfic de la premsa valenciana València*, 1928, pp. 37-38.
- (4) Citada per L. Tramoyeres, *Periòdicos de Valencia. Apuntes para formar una biblioteca de lo publicado desde 1526 hasta nuestros días*. València, 1880.
- (5) D. Cervera: *La premsa valenciana en su aportación a la «Renaixença»*. València, 1976, p. 20.
- (6) «¿Por qué opta en favor de la lengua que utilizan los campesinos y la menestralía urbana? La explicación la podemos situar en dos niveles complementarios: en primer lugar, porque Bonilla se convierte en un personaje más de su periódico; un personaje que comparte con el resto los temores, las angustias, las denuncias... y por supuesto, la lengua. En segundo lugar, ese grupo de protagonistas de *El Mòle* no son una opción gratuita: son los marginados de la revolución, los amenazados por la proletarianización; son una prueba del compromiso de Bonilla. En consecuencia, la explicación se localiza en los efectos que la transformación burguesa estaba provocando: artesanos arruinados, campesinos expulsados de la tierra...». E. Ortega y A. Laguna: *Un periodista romántico en la revolución burguesa: José María Bonilla*. Associació de la premsa de València, 1989.

es consolidà definitivament a partir de 1844, una vegada construït un nou estat caracteritzat pel centralisme. La dicotomia es convertia en una realitat: el llenguatge culte en premsa i literatura, l'útil i pràctic per a millorar en política, negociar amb l'administració o especular en els negocis, serà sempre el castellà; el valencià per contra quedava relegat a les capes humils de la societat. Bernat i Baldoví diputat pel partit moderat, el partit de la burgesia triomfant, era el millor exponent del divorci: com a diputat, el seu idioma era el castellà; com a escriptor de literatura dirigida al consum popular —tal i com senyala Sanchis Guarnier⁷— optava pel valencià.

EL TABALET, «Semanari valencià dedicat a la chent de bon humor y especialment... als suscritors».

2-III-1847 — 31-VII-1847.

Josep Bernat i Baldoví, «El Sueco»; col·labora Pascual Pérez, «Pataca Grossa».

El periòdic ara es personalitza. Els continguts són els redobles del «tabalet»; el doble sentit, com no podia ser menys en una època de forta repressió política, impregna tota la publicació.

EL SALTAMARTÍ, «Periòdic de... tot lo que se li presenta per davant». Èpoques en què es va publicar: 1^a, 25-XII-60 al 26-IV-61; 2^a, 13-X-1861 al 12-VI-62; 3^a, 9-VIII-68; 4^a, 29-IX-82. Rafael Maria Liern.

Amb aquest títol entrem en un camp molt prolífic de la publicística valenciana: aquell que utilitza el món animal per a posar nom als seus periòdics. En efecte, el to satíric que impulsa aquestes publicacions queda reforçat amb l'ús de capçaleres que, en sentit figurat, identifiquen a una societat que les restrictives lleis d'impremta prohibien criticar. Polítics, governants, administradors i tot el que representava autoritat anaven a ser convertits en animals. D'aquesta manera, el lector es deixava portar per la seua imaginació i sense massa dificultats trobava el nom d'algun personatge per a l'animal retratat.

Es va crear així una mena de complicitat secreta entre el periodista, que ho escrivia amb clau figurada, i el lector que interpretava aquells textos en la clau que més li interessava.

EL TIO NELO. «Periòdic joco-satíric y burlesc».

15-II-1862; 2-XI-62, 2ª època, 1870.

Jaime Peyró Dauder.

El model del camperol valencià, «el anciano labrador de Patraix», acompanyat d'un garrot juticier, és l'element que genera la identificació entre el públic i el periòdic. En l'últim número d'aquest periòdic es desvela el sentit polític de «El tío Nelo»: la defensa dels interessos arrocers valencians, amenaçats per la reforma arancelaria que amenaçava a deixar l'entrada lliure a l'arròs filipí.

EL PAPAGALL. «Animal americano/Calent y verdós/Picotecha a tots/y no coneix al amo». 28-IV-1864; 25-VI-64.

José Merelo.

La identificació de «El Papagall» com un «animal americano», reflecteix una època caracteritzada per companyes colonials a Mèxic, Santo Domingo, Nord d'Àfrica i la Conchinchina; una època en la qual el capitalisme espanyol es troba en una fase d'accelerat creiximent. Els mecanismes que produeixen aquesta acumulació de capital, especialment l'agiotisme, generen crítiques velades com les que recollí aquesta publicació.

¡EL BUTONI!, «Fora carettes, A terra els farsants, No més hipòcrites».

8-XI-1868.

---

(7) «Se iniciaba, pues, desde el comienzo (es refereix al Bonilla de la *Donsanya*) una diferenciación idiomática entre literatura escrita por eruditos, y la dirigida al consumo popular», M. Sanchis Guarnier: «Las dos vertientes restauradora y progresista de la Renaixença valenciana», en *Siete temas sobre Historia Contemporánea del País Valenciano*. València, 1974, p. 151.

La catalogació del republicanisme com una cosa maleïda, «satànica», s'havia produït des dels primers moments del moviment revolucionari burgès *La Ronda del Butoni* que ja hem estudiat per al 1820, però especialment el periòdic radical, escrit en castellà en 1836, sota el títol de *Satanás*, confirmen aquesta identitat. Ara, després de l'enderrocament d'Isabel II i la constitució organitzada del republicanisme, apareix novament aquesta capçalera. Per si hi hagués algun dubte, sota el títol apareix una cara aterrida davant una corona girada del revés.

EL TIO MINGOLO, «Periodic bilingüe que al so que li toquen balla y canta qu'es desgañita». Aparició i acabament 25-III-69.

C. Monsó, amb «el tío Parra, el tío Leña, el tío Tófol».

El periòdic apareix quan falten set mesos perquè la milícia valenciana s'establisca a la ciutat i oferisca resistència durant nou dies a l'atac de l'exèrcit. En els preliminars a l'enfrontament armat, les crítiques republicanes segueixen realitzant-se des de distints angles. En aquest cas, la publicació pren un títol que pretén mostrar la facilitat amb què els polítics canvien de principis: un «tío Mingolo», que al so que li toquen balla».

L'AMETRALLADORA CARLISTA, «Periodic satíric, carliste, llechitimiste, tradicionaliste, católic, monàrquic y español hasta la paret frontera».

16-IV-71; VI-1871.

E. Martí Franch.

La caiguda d'Isabel II i l'elecció d'Amadeu de Saboya com a substitut, posa novament en peu de guerra el carlisme. Recordem que el redactor del periòdic serà processat per injúries al rei Amadeu.

DON MANUEL, «Periòdic més serio qu'un titot».

17-X-1874.

Enric Escrich González i Feliu Pizcueta.

La serietat que exigeix un moment en el qual s'endevina la conspiració antirrepublicana, han convertit el vell «Tío Nelo» en «Don Manuel». Ara es tracta d'un home acabat, a l'igual que el sistema de govern que defensava; es tracta d'un republicà que havia dominat l'administració municipal de la ciutat de València, des de 1869 fins l'alçament cantonal, i que ara es veïa «cessant» de manera forçosa, tal i com reflectia el gravat de la primer plana.

EL PARE MULET, «Semanari impolític y bou solt».

Constantí Llombart.

6-I-1877; 3-III-1877.

La imatge del capellà lluitador, aquell que en iniciar-se l'exclaustració forçosa, amb Mendizábal al poder, es va fer guerriller carliste, es converteix ara en un temerari detractor del nou règim de la Restauració... «un frare en llisènsia que pot convertir-se en bou solt» ens diu el subtítol com advertència de l'objecte del periòdic. Lògicament, el semanari fou suspès a l'eixir el sèptim número.

EL DOCTOR CUDOL. «Curios paperet, més belluter qu'un conill de pórche fet com si diguerem aposta... pera tirar semanalment dotoreries».

Constantí Llombart.

4-XII-1880; 2-XII-1880.

Setanta set anys després d'aquell «Saro Perrengue» de 1813, Llombart manifesta el seu compromís amb el passat valencià al recuperar aquest encapçalament. Ens trobem en els inicis de «Lo Rat Penat», en aquesta fase en la qual, segons el mateix Sanchis Guarner, es dibuixen les dues vessants de la Renaixença valenciana: la progressista i la restauradora⁸. I Llombart, com a republicà que va fracasar en 1873, difícilment pot aspirar a realitzar publicacions de major nivell

(8) M. Sanchis Guarner: op. cit., p. 163 i ss.

que aquest tipus de periòdics, front a un periòdic com *Las Provincias* de Llorente, apologiste de la burgesia triomfant en 1874.

Recordem el gravat de la primera plana: un cavaller amb barret i frac a la porta d'una farmàcia... Podríem avançar que l'esperpent valleinclanesc arriba avançat a València de la mà d'aquests tipus de periòdics. La reducció a l'absurd dels modes i usos de la classe dominant valenciana-la que llegia *Las Provincias* sense cap dupte- es converteix en una de les claus a la resposta de la problemàtica social, econòmica i, per suposat cultural, de la València d'aquests moments.

EL PALLETER. «Periodic impolitic, carregat de sofre».

Gaspar i José Thous Orts.

Èpoques en les quals es va publicar: 1^a, 15-XII-1882 a I-1885; 2^a, 30-XII-1885 a 1888; 3^a, 1895; 4^a, V-1900; 5^a, III-1903; a 1908; 16-II-1913 a 1913; 7^a, 22-IV-1917 a 1919.

També als carlistes es consideraven els banderers de la tradició. D'ací la seua reivindicació dels furs, de la cultura valenciana: d'ací la sua seua opció pel valencià. A més, no és estrany, que elegiren la figura mítica del personatge popular que va declarar la guerra al francès, a l'invasor estranger, perquè d'alguna manera aquest era el sentiment que els infonia la persona que en aqueixos moments representava la corona.

EL CHORNALER. «Periodic defensor dels que treballen y no menchen, enemig asèrrim dels que menchen y no treballen».

Juan Payá.

22-XII-1883; VI-1884.

La premsa obrera, sota el suport de la permissiva legislació de juliol de 1883, va aparèixer amb diferent intensitat. Tipògrafs anarquistes i socialistes van assumir la tasca històrica de dirigir el moviment obrer, publicant sempre que fos possible, diferents periòdics. Però sempre en castella. El títol que ens ocupa és una excepció que, en tot cas, mostra la preocupació del seu autor per utilitzar la llengua de «los que treballen y no menchen», com referència al seu lema.

EL FEMATER. «Periodic de bona lley res de política, molta claritat y poca por».

9-VIII-1883; VIII-1883.

En febrer de 1878, els hortolans valencians s'havien negat a pagar la renda bianual que pagaven pels seus arrendaments. La protesta prompte es va convertir en un boicot a recollir el fem de la ciutat, treball que feien de manera habitual per adobar els seus camps. L'assumepte va arribar a ser tan problemàtic que, en febrer de 1879, la Liga de propietarios va sol·licitar la intervenció de la Guàrdia Civil. El «femater», per tant, era un hortolà.

EL RODER. «No periòdic, errant, impolític y estrafalari. Farà sis eixides cada mes, en els dies que li dona la gana, a fi de sorprendre a tots y no ser may sorprés».

VI-1884; VIII-1884.

Gaspar Thous Orts.

Novament un títol troncat amb la tradició carlista: la del guerriller que se'n pujava a la muntanya. En aquest cas, la persecució a què es veu sotmés el director d'aquesta publicació —recordem que en poc de temps serà condemnat a vuit anys de presó—, el porta a dibuixar una portada en la qual apareix la seua caricatura fugint pel camp, perseguit pels polítics. D'altra banda, senyallem el compromís del carlisme que representa Thous amb la Renaixença valenciana ja que en aquest periòdic ens trobem una sèrie d'articles defenent l'aparició de la impremta a València, enfront d'aquells que la situaven a Barcelona.

LA TRACA. «Semanari pa la chent de tró».

15-XI-1884; 13-III-1887.

Manuel Lluch Soler i Luis Cebrian Mezquita. Gravats de Josep Pérez.

Renaix el republicanisme anticlerical i combatiu, que augura eixa ciutat «anàrquica» i blasquista, tal com la definiria el diputat carlista Llorens.

LO RAT PENAT. «Periòdic lliterari Quincenal, Orgue Oficial de la Societat de Amadors de les Glòries Valencianes».

15-XII-1884; cesse: 15-III-1885.

C. Llombart, F. Pizcueta, J.M. Zapater, J.M. Puig i Torralba, etc.

Al·ludeix al símbol heràldic que coronava l'elm dels reis d'Aragó, València i Mallorca i comtes de Barcelona i Urgell, un símbol que apareixia a la porta del Reial de les muralles de València durant els segles XVII i XVIII, i que era molt popular.

LA MOMA. «Periòdic ballador i batallador».

4-IV-1885; 19-VI-1886.

R.M. Liern i R. Ripollés.

Al·ludeix a l'home disfressat de dona amb túnica blanca, que porta màscara, corona i un cetre, i que apareix en la processó del Corpus presidint-la. Recordem que la Moma representa la gràcia divina, mentre que els hòmens que l'acompanyen representen els set pecats capitals.

LA SOTA DE BASTOS. «Periòdic que canta clar/encara que chicotet/ A algú li courà un poquet/El que'm busque'm trobarà».

15-IX-1886; 19-XII-1886.

P. Samper.

La premsa republicana que reapareix a l'abric de la llei de 1883, va recobrant el to radical d'èpoques passades.

EL BANDERILLERO. «Periòdic satíric, bilingüe, polític e independent».

9-I-1887.

El propi director, «el banderillero pancheta», ens aclaria que ha elegit aquest títol perquè el periòdic està destinat «a todos los bichos de las ganaderias políticas y a muchos otros bichos que topan; es semanal como las corridas, y en este periódico estamos por lo libre». Podem concloure notant un cert anarquisme en aquest rebuig del partidisme que expressa el seu director.

EL GARBELL. «Semanario satírico bilingüe».

12-VI-1887; VII-1887.

El gravat inicial del periòdic explica l'objecte del seu encapçalament: una dona passa els polítics per un sedàs. El to crític, per tant, és el dominant, i açò en un moment en què els lliberals, des del poder acaben de presentar el seu projecte per a regular la llibertat d'associació política.

LA FAM. «Periòdich descamisat».

10-III-1889; 31-III-1889.

Periòdic republica, que, des de la clau d'humor, ataca un dels mètodes més comuns del creixement del capitalisme espanyol: aquell que utilitza l'esfera política per a l'especulació, per a l'agiotage.

EL DENGUE. «Periòdic satíric, festiu y literari».

25-I-1890.

Títol que respon a l'epidèmia de «gripe», «influenza», «trancazo» o «dengue» que es va desencadenar a tota Europa i, que entre altres víctimes, es prengué la vida del cap del partit fusionista a València, Comte de Soto-Ameno.

LA DEGOLLA. «Semanari festiu, lliterari, e ilustrat».

F. Barber i Bas.

1-I-1890; IV-1890.

Títol que naix de la processó del Corpus, en la qual s'escenifica la decapitació dels xiquets, pel rei Herodes. El seu contingut literari s'ajusta als motlles que va implantar la burgesia conservadora i catòlica que abanderava Teodor Llorente.

EL ESPOLSAOR. «Semanari anticlerical, satíric i bilingüe».

Alexandre Seara, «Araes».

9-II-1890; 13-VII-1890.

Periòdic que naix en una ciutat que acaba de descobrir a un nou líder, el jove periodista de *La Bandera federal*, Vicente Blasco Ibáñez. El republicanisme històric cobrava una especial dimensió en el seu apartat antireligiós.

El gravat de la primera plana concreta el significat del títol: el director del periòdic colpeja amb un sacsejador un sagristà i fa fugir un capellà i gent devota.

LA PEROLA. «Periòdic bilingüe, vergoños y sustancios».

18-III-1893.

Periòdic que apareix amb motiu de les falles per a tripijocs electorals que caracteritzaven tots els processos electorals de la Restauració.

LA TRONÀ. «Seminari bilingüe, festiu y literari».

Lluís Bernat Ferrer.

13-V-1894. Reapareix en 1897, 1899 i 1907.

Segueix en la línia del republicanisme batallador que progressivament s'identifica amb Blasco Ibáñez. La realitat política era, des de l'òptica dels blasquistes, una tronada, una batalla.

EL CARRANCH. «Seminari Satfric».

Antoni de Cidón Navarro.

18-V-1895; VIII-1895.

Des que Bonilla en *El Mole* va identificar-se els conservadors amb el nom d'aquest crustaci, els valencians van assumir el qualificatiu..

En aquest cas un catòlic conservador com Cidón Navarro el torna a utilitzar per a publicar fortes sàtires contra els republicans.

EL DIMONI COIXO: «Semanari carregat de foc y polvora. Redactat per tots els dimonis de l'infern».

24-IX-1898/16-X-1898.

Igual com l'anterior, la tradició torna a ser la font de la qual es nodreix l'autor del periòdic per el titular. El republicà anticlerical, per a la burgesia catòlica valenciana, era un clar posés de Lucifer. I el republicà no tenia por d'utilitzar el qualificatiu per a tornar les crítiques.

L'INFERN. «Semanari satfric bilingüe pera chent de foc i flama. Ofisines en l'Infern. Redacció y Administració, en les calderes. Director, Belcebú».

23-IX-1899; IX-1899.

Com en l'anterior, l'anticlericalisme republicà, utilitza el símil satànic en contra del catolicisme imperant.

LA BARRACA. «Semanari per a la chent del barral».

Feliu Azzati.

12-IV-1903; 4-VII-1904. Reparició 1905.

Aquest periòdic naix per combatre els republicans disidents que dirigeix Rodrigo Soriano. Per tant, utilitza el referent de l'habitable tradicional del camperol valencià per a legitimar els atacs que de forma constant llançarà contra els que en altre temps foren correligionaris.

VALENCIA NOVA, «Boletí d'esta Societat».

Eduard Boix. 7-V-1906/19-XII-1907.

Un nou valencianisme permet entendre aquest títol. La novetat sobretot està a comprovar l'aparició d'una organització valencianista.

LO CRIT DE LA PATRIA, «Semanari Regionalista Solidari».

Lluís Sanchis. 10-VIII-1907; 1-XI-1907.

El regionalisme creixia a València alhora que s'aguditzava la crisi econòmica que afectava tota Europa. La Joventut Regionalista Valenciana publicava aquest setmanari com a mitjà de propagar els acords als quals havia arribat la I Assemblea Regionalista Valenciana.

EL POBLE VALENCIÀ, «Quincenari valentiniste, democràtic, chust y Valentinia». Rosend Gumiel. 1-I-1908/15-I-1908.

Títol que concreta una de les reivindicacions de l'autor del periòdic... «Apellem Poble Valencià a la col·lectivitat de tots els valencians, estiguen presents ó ausents de sa Patria».

RENAIXIMENT, «Setmanari valencianiste».

M. Espinosa, E. Martínez Ferrando, J. Bodria, J. M. Puig Torralba, etc... 11-I-1908/III-1908.

El punt àlgid del valencianisme es produeix en aquestes moments després que la societat «Valencia Nova» s'haguera reconvertit en «Centre Regional Valencià». D'aquest nou organisme, per a defensar l'autonomia municipal i regional i l'ús oficial del valencià nasqué esta publicació.

EL MOTILÓ: «Semanari impolític, festiu y lliterari».

R. Gayano Lluch. 3-II-1912/I-1913.

En la representació dels miracles de Sant Vicent que es realitzen en els carrers de la ciutat de València, apareix sempre el motiló, company gracios que acompanyava el sant patró.

EL DESFISIÓS, «Semanari festiu, bilingüe y lliterari».

A. Añó, A. Cases, etc. 24-II-1912/21-III-1912.

Un grup d'amics, amb ànim festiu, adopten aquest nom per a fer una publicació exclusivament humorística.

LA PEBRERA, «Semanari picantet, defensor dels interessos de moltes ames de llet».

A. Ginés Masiá. 10-I-1914/23-VII-1914.

El títol respon al contingut eròtic de la publicació.

EL GAYATO, «Periòdic impolític, sense porqueries y en moltes veritats. Pegará gayataes totes les setmanes a qui no camine dret».

G. Thous. 17-IV-1915/VII-1915.

De nou una capçalera en doble sentit: L'ús de la força justiciera i l'adscripció social del que el detenta. L'hortolà valencià es val del bastó per a combatre els abusos que el rodegen.

LA SOMBRA, «Semanari festiu y lliterari».

V.M. Carceller. 19-VII-1924/3-IV-1925.

Segrestada La TRACA pels militars governants, Carceller decideix seguir-ne amb la publicació, modificant-ne el títol, que manifesta indirectament la situació de presó en què es troba la premsa.

GERMANIA, «Revista lliterària y científica».

N. Primitiu, L. Cebrián, etc. IV-1925/1926.

Renaix el nacionalisme valencià amb aquest nou títol que identifica l'objecte revitalitzador de la cultura i història autòctona.

AVANT, «Setmanari valencianista republicà».

Adolf Pizcueta, Carles Salvador, Almela i Vives, M. Thous, etc. 13-IX-1930/IV-1931.

El títol tradueix l'ànim de l'Agrupació Valencianista Republicana, al temps que estableix el primer precedent del que serà la forma habitual de titular en els periòdics de caire nacionalista. El denominador comú és dibuixar una trajectòria, un destí... i estendre el desig de la seua consecució. Així s'entendran capçaleres com el CAMÍ (1932); ACCIÓ «periòdic setmanal al servici de la Patria Valenciana» publicat en 1934 sota la direcció de J. M. Bayarri i que posteriorment s'anomenaria ACCIÓ VALENCIANA; TIMÓ, Boletín del Consell de Cultura y Relacions Valencianes», PROA, publicat entre juliol de 1935 i maig de 1936.

EL PAÍS VALENCIÀ. «Setmanari d'Esquerra Valencianista».

Josep Castanyer i Fons, Enric Valor, M. Duran, etc. 15-V-1935/IX-1935; reaparegué en març de 1936.

L'objectiu nacionalista, la delimitació sociopolítica i territorial de la nacionalitat queda refrendada en aquest semanari i en el títol que la identifica, un títol que cinc anys abans havia servit a Felip Mateu i Llopis per a titular el seu llibre i que després utilitzarà també Antoni Igual Ubeda.

Aquesta darrera capçalera, amb què concloem la selecció, sintetitza el grau de maduresa a què havia arribat el periodisme en valencià. Des d'aquell periòdic satíric de tipus liberal, passant per l'humorístic i matusser, fins al periodisme els títols dels quals concreten per ells mateix la consciència política adquirida, havia transcorregut prop de dos segles d'història; s'havia deixat de ser una societat predominantment feudal per passar a ser majoritàriament capitalista. I un dels millors indicadors del canvi, de l'evolució seguida, era la publicació de periodicitat regular.

3.— *La motivació Lingüística:*

La major part de títols⁹ en valencià responen a una motivació socio-política o satírica. En els dos casos els noms es puen de la llengua més col·loquial, més íntima i connotativa per a evocar en el lector una realitat, suggerir un missatge, en la mesura que els noms son coneguts pels membres de la col·lectivitat receptora i hi aglutinen un seguit d'informacions i sentiments estimats i fonamentals en la seua conducta social.

El camps semàntics més representatius són els següents:

1.— Personatges Valencians com: El Palleter, el Doctor Cudol, Saro Perrenegue, Nelo Tripero, el Pare Mulet, La Degolla, La Moma, el Motiló.

2.— Tradicions com: Les Albaes, el Greixero, el Butoni, la Barraca, el Roder, el tio Cuc, el tio Nelo, lo Gafaut.

3.— Vocabulari: (amb valor metafòric-polític): L'Escarpidor, Talla-Caps, L'Espolsador, L'Estrañadora, El Garbell.

Dins d'aquest predominen:

—Pardals: El Canari, El Paixarell, El Saltamartí, El Pardalot.

—Fruits: La Pebrera, El Vitet.

—Invertebrats: El Carranch, El Borinot.

—Hipocorístics: El tio Nelo,...

Del de punt de vista lingüístic més estricte, la seua utilització com a títols, ens permet no sols documentar per primera vegada determinats mots, sinó també, apreciar dinàmicament i contextualitzar els seus sentits:

.— El Butoni: personatge imaginari que s'usa per fer por als xiquets.

.—L'agüelo Cuc 1911: (també el Tio Cuc):

cuc, fig. «home astut i retret, que busca sempre el seu profit» (no documentat al DCVB).

Hui en dia El Dàtil (1978), «home astut, molt enginyós per aprofitar-se'n».

.— *Contumènsia*: «consueta: cançó insistent o cantarella marejadora. Contumància».

.— *El Doctor Cudol*: Doctor, «persona que pretén saber molt, d'entendre moltes coses i que

---

(9) En els subtítols es registren també alguns mots no registrats als Dicionaris o amb un nou sentit figurat. Així:

Brutases: 'porgueres'

Carranch: 'cranc'

Deslligat: 'Desimbolt, descarat'

Destarifat: 'Desbaratat'

Entretensió: 'Entreteniment'

Gent de Barral: 'gent de poca categoria i de soroll'

Llechitimiste: 'del partit legítim'

Llemotínaches: 'frases en llemosí'

Papa-mosques: 'ocell de diferents espècies del gènere Muscipapa'

Safanoriada, f.: 'Dita o xarrada sense seny o trellat'

Titot: 'gall dindi'.

es fica en tot i *culdol*, persona ignorant i capclós (NDOC...).

.— *El Cullerot*: Cullerot «cap gros i renoc»

tragar-se el cullerot 'posar-se molt estirat per la supèrbia'.

.— *La Degolla*: 'Part final de les cavalcades que es fan al País Valencià la vigília del Corpus, la qual part final representa la degollació dels innocents'.

.— *El Dengue* 'nom familiar del domini'.

.— *El Dimoni Coixo*: 'El major dels dimonis'.
'follet o ser fantàstic'.

.— *L'Espolsador*: 'esteranyinador i granera llarga' (NDOC).

.— *L'Estrañinadora*: 'Esteranyinador' (NDOC).

.— *La Gàbula*: 'Embolic d'idees o paraules'.

.— *Lo Gafaut*: 'Ocell de mal auir'.

.— *El Greixero*: 'Home del sac, saginet' (NR).

.— *Llombriu*: 'Llombric'.

.— *Marchaler*: 'Treballador de la marjal'.

.— *La Moma*: 'Home vestit de dona, amb túnica blanca i amb carassa que interpreta el ball de la Moma.

.— *El Motiló*: 'Frare llec que fa de graciós en la representació dels miracles de Sant Vicent'.

.— *El Paixarell*: 'Persona viva i astuta' (met).

'tenín paixarells al cap': tenir il·lusions i poca reflexió.

.— *El Pardal de San Chuan*: 'l'àguila de l'Apocalipsi que corona l'església de Sant Joan de València i té molta anomenada entre els venedors del Mercat del costat.

.— *El Pardalot d'Alcoi*: 'personatge popular al qual s'atribueix la feta d'haver-se lligat dos canyissos a l'esquena perquè volia volar i haver-se llançat al barranc del Cint on morí rebentat'.

.— *La Pebrera*: 'Vitet'.

.— *A la Piu*: 'Joc consistent a amagar-se i aparéixer intermitentment'.

.— *El Roder*: 'fugitiu i errant'.

.— *El Saltamartí*: 'Ninot lleuger adherit a una base feixuga i que desviat de la posició vertical, torna a recobrar-la instantàniament a causa del pes de la seua base' (NDOC).

'Llagost verdós i molt saltador' (NDOC).

.— *Talla-caps*: 'Mot compost usat per a designar una acció revolucionària'.

.— *Tronada*: met. 'Renyada forta o tempesta d'orde moral'.

.— *Vitet*: 'Pebre coent'¹⁰

4.— *Conclusió*:

—L'estudi dels títols reafirma les opinions dels historiadors de la literatura sobre consideracions sociolingüístiques del valencià al segle XIX: la divisió entre llengua culta-castellà (llengua

(10) Periòdics satírics en castellà, en tenim:

El Latigazo: «Periódico satírico, impolítico, cargado de azufre».

El Látigo: «Semnario joco-serio e ilustrado». 1882.

El Mata-Pillos: «Periódico joco-serio satírico». 1887.

El Nabo: «Periódico agrícola, ilustrado e ilustrado». 1894.

La Perrera: «Periódico político-religioso-satírico». 1883.

El Petardo: «Provincial y local». 1889.

La Bulla: «Semnario bullanguero e inofensivo hasta cierto punto». 1915. Valencia.

El Gato: «Semnario-satírico valenciano». 1900.

També:

El Diablo Predicador (1820); *El Descamisado* (1822); *El tío Garrote* (1867); *El Tratado del Pedo* (1872),...

de Llorente i de les realitzacions culturals més interessants, fins i tot les que tracten de la història de València) i popular-satírica-valencià (llengua del poble que sols s'usa com a instrument de tradició, de riassa i de proselitisme) en la qual no creuen ni els seus conreadors com Bernat i Baldoví, Bonilla i Lombart, que també usen el castellà en publicacions i actes més seriosos.

—Documenten una sèrie de mots i expressions d'origen popular, alguns per primera vegada i comprenem millor l'assentament i l'extensió del seu significat pel domini:

◦ me cague en el Dimoni Coixo.

◦ Què ve el Butoni.

◦ Tens més imaginació que un Paixarell.

◦ A més a més paraules que apareixen en les pàgines dels diaris com *safanoriaes*, *vallà*, *gafaut*.

Molts dels noms formen part de la litúrgia més genuïnament valenciana, com el tio Nelo,... les Falles,...

—Si comparem tot aquest nomenclator amb els donats a les revistes en l'època reivindicativa dels anys 1970 on el valencià era la llengua de cultura i reivindicativa veiem com canvia fins i tot en els noms

—títols de revistes satíriques:

—El Dàtil, de burla «blavera».

—El Corcó.

—Cama-cuc.

—Ferrabràs.

◦ Observem com tant carlistes com liberals utilitzaven el valencià, i de vegades fins i tot el mateix nom com a títol, a fi de captar adeptes. Res no es fa debades en aquesta època, es busca influir en els lectors, la majoria analfabets o poc coneixedors del castellà.

◦ Sols es pot entendre el per què del nom si coneixem la realitat que el causa i la finalitat que pretén. En cas contrari el nom té un significat genèric, buit de significació concreta.

També és necessari el complement de la imatge que acompanya el títol, com els mostrem amb tres exemples.

EL DOTOR CUDOL

Número solt

5

Séntims

LAMATRACA

5

Séntims

Semanari pa la chent de tró

Se venden a La Fina
sota el N. LA MATRACA   Redacció y administració carrer de la Boia, núm. 12.3.
Vos lo subscriureu a cas o en el carrer   Preu solt, 50 p. en solt, en
Pón. Dimecres, 100 p. en

PREU

10

SENTIMS

LA GITA

PREU

10

SENTIMS

ARO I

Vivanta 17 de Abril de 1928

NUMERO 1

EL SALTAMARTÍ.

Añ. I.

Valencia 22 de Diciembre 1881.

Núm. 1.

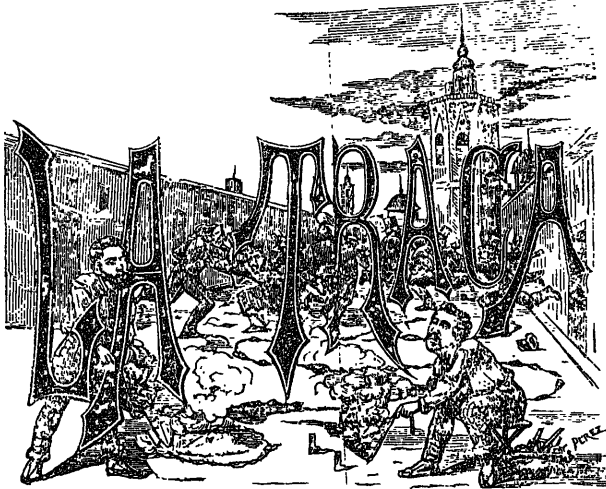
EL CHORNALER

PERIODIC DEFENSOR DELS QUE TREBALLEN Y NO MENCHEN
enemig asérrim dels que menchen y no treballen.

Añ X de la restaurasio.

Disparo núm. 10. y

SUSCRISIO.
Un trimestre 3 quinsets.

OFISINES:
Tertulia, 8, prinsi

SEMANARI PA LA CIENT DE TRÓ.

Reducció:
El Polvorí de Paterna.

Valencia 25 de Chino de 1885.

Administració:
El Castell de Molvodro.

APÈNDIX:

- Acció*; «visca Valencia lliure i cristiana». 1934.
- L'agüelo Cuc*; «semanari festiu, independent y de Anuncis». 1911.
- El Alacrán*; Periódico imparcial de literatura e intereses materiales. Orihuela. 1890.
- Alba Social*; Semanari comunista libertari. 1923. Valencia.
- Les Albaes*; Semanari destarifat, llaucher de cascos y enemig d'estafes. Una aguileta.
- All-i-oli*; quadern dels treballadors de l'ensenyament del País Valencià. 1980.
- Altar del Tros-Alt*; periòdic anyal propagandes de les festes a San Vicent.
- L'Almogàver*. 1974-78. Sueca.
- L'Ametralladora Carlista*. 1871. «Periòdic satíric, llechitimiste, tradicionaliste, catòlic, monàrquic hasta la paret frontera».
- El Amic del Poble*; periòdic independents y humorístico. 1899. Alacant.
- Amunt*. Valencia. 1977.
- L'Andana*. L'Alcúdia. 1976.
- Aplec*. Revista de Jove Germania. Valencia. 1977.
- L'Araña Negra*; «periòdic faller». Crítica contra els chesuitas. 1888.
- Arrel*. Albaida. 1979.
- L'Astorí*; 1911. Carcaixent.
- El Auca Deportiva*. Semanario de deportes. 1927.
- Avant*. Semanari valencianista republicá. 1930. Valencia.
- Avant*. Socialisme de llibertat. Valencia. 1977.
- El Banderillero*. 1887, «periòdic satíric, bilingüe, polític e independent».
- La Ballá de San Francés*; «orgue destemplat de dit carrer y sos arrabals». 1900.
- La Barraca*; 1913. Valencia.
- La Barraca*; semanari radical para la chent de barral. «És el periòdic de llengua més fresca en España y el Estrancher». 1863.
- El Barullo*; semanario satírico, polític independiente, dedicando al gran Gulón. 1892. Alicante.
- El Batallador*; periódico democrático. 1887. Castellón. Vinarós.
- Benicadell*; 1981. Vall d'Albaida.
- El Blua*; «periòdic satíric» 1892. Castelló.
- La Blusa Ilustrada*. 1870.
- El Bólido*. semanari humoristic. 1904. Castelló.
- El Bólido*; semanario satírico. 1918.
- El Bolquer*; semanari independent. 1909. Carcaixent.
- La Bomba*. 1873. Valencia.
- El Borinot*. 1979. Castelló.
- El Borinot*; «semanari bilingüe satíric». Alzira. 1889.
- El Bostezo*; semanario científico, literari, y de intereses materiales. 1862. Alicante.
- El Bou*. semanari satíric, polític, independent. 1886. Elx.
- El Bou solt*; semanari polític. 1877.
- El Buñol*; periodic fallero. 1924.
- El Buñuelo*; Madrid. 1881.
- El Bunyol*; Revista fallera. 1924.
- El Butoni*; «Fora caretas —A terra els farsans— No més hipòcrites». 1868.
- El Cabás*; semanari bilingüe en serio y festiu. 1901.
- El Cabás*; «semanari bilingüe en serio y festiu». 1902.
- El Cacahuero*; semanario satírico bilingüe. 1893-1913. Alicante.

- Cal dir*. 1972. Valencia.
- El Camí*; semanario valencianista. 1932.
- El Canari*; «periodic groc-claritat-fraternitat-llibertat-imparcialitat-igualtat-cordialitat y tots els acabats en -at». 1883.
- El Canari*; periodic satíric que cantarà quant estiga en tó. 1909. Carcaixent.
- El Canari*; «periodic groc». Vila-real. 1893.
- La Canariera*; «semanario bilingüe dela cáscara amarga y órgano de la moral». 1913. Algemesí.
- El Canfali*; Sablazo decenal en serio y broma. 1933. Benidorm.
- Capsana*; òrgan de la Ribera del PSAN. 1977. Sueca.
- La Carcallá*. 1926.
- Carracuca*; «periódico bilingüe, joco-serio y satírico». 1877.
- El Carraixet*. 1932. Alboraya.
- El Carranch*. periodic católic. 1895.
- La Ceba*. 1975. Camp de Turia.
- La Cháchara*; semanario informativo e independiente. 1925. Monover.
- La Chala*; «periòdic bromiste dedicat a la gent de tro» 1891.
- La Chala*; semanari humorístic y chusticier». 1908.
- La Chala*; semanari humorístic y chusticier. 1905.
- Chauca*; «periodic buñolero. Defensor del pillos, malfaeners y...» Castelló.
- El Ché*; organo defensor de los intereses de la empresa del circo Colon, 1889. Valencia.
- La Chicharra*; «periodic defensor dels que treballen y no menchen
—Enemic asèrrim dels'que menchen y no treballen». 1883.
- La Clisa*. Xirivella. Centre Cultural Ramon Muntaner. 1978.
- El Coheter*; semanario satírico. 1897. Novelda.
- La Comédia Llevantina*. lliteratura-teatral. 1919.
- La Contumensia de Valencia*; «semanari satíric y de noticias. Ecos y becos, imparcial de tot lo que susuixca». 1893.
- El Corcó*; Revista ocasional a carta cabal. 1979. Sueca.
- La Cotorra*; semanario de Burriana. 1905.
- La Cotorra*; semanario jocoso-serio. 1909. Oriola.
- La Cotorra ballera*; 1946.
- La Cova*; escolar. La Vall d'Uixó. 1978.
- La Cremá*; 1931. Valencia.
- El Cresol*; «Semanari satíric humorista». 1844.
- El Cresol*; Agrupació comunista. 1978. Xeraco.
- El Crit de la Muntanya*; fulla mensual valenciana agraria. 15-2-1922.
- Lo Crit de la Patria*; semanari regionalista solitari.
- El Crit Valenciá*; «semanari independent, lliterari y defensor del Comerç, Industria y Agricultura». 1912.
- El Tio Cuc*; Diputado por el Rebolledo y representante de la chusma y de la gente de tro. Semanario satírico. 1914-1925.
- El Cudol*; satíric republicá. 1889.
- El Cudol*; Periodic que allá vorem lo que será. 1890. Xàtiva.
- El Cuento Valencià. El cuento del disabte; del diumenge*.
- El Cueter*. 1902.
- El Cuhet*; 1924. Valencia.
- El Cullerot*; semanari ilustrat alacantí. Alacant. 1884.
«Periòdic humorístic e independent que publica els dumenches de matí». 1898.
Alacant.

- El Cullerot alicantí*; Periòdic humorístic e independent. 1896-1898; 1900-1911.
- La Daga*; «Semanario defensor de los intereses locales». 1924-1925. Alcoi.
- La Degolla*. 1890. 1901.
- El Dátil*. 1978. Valencia.
- El Dátil*; Fullorum diarreicum llemosina. 1979. Gandia.
- El Dengue*; periòdic satíric, festiu y lliterari. 1890.
- El Desficios*; semanari festiu, satíric i lliterari. 1912. Valencia.
- La Desperta*. 1934.
- El Diávolo*. 1908-Falla.
- El Dimoni Coixo*. Alacant. «semanari carregat de foc y pólvora». 1898.
- L'Estrañadora*. Gandia. 1890.
- El Doctor Cudol*; «Curiós paperet, més belluter que un conill deporche, fet, com si diguerem aposta per a tirar semanalment dotoreris». 1880.
- La Donsaina*; fallero, festero y dicharachero. 1930.
- La Donsayna*; periòdic de Tabalet i cabrioles. «Caracter satíric». 1844.
- La Donsayna*; «semanario bilingüe, político, satírico». 1890.
- El Eco*; «semanario politico defensor de los intereses de la comarca». 1903. bilingüe.
- L'Eina*; Camp de Lliria. Lliria.
- El Enredro*; periòdic fallero, orgue de Sen Chusep, eco dels buñols. 1894.
- Escala*. Información y divulgación cultural. 1963. Ontinyent.
- El Escándalo*; periòdic modestet.
- El Escarpidor*; dedicat exclusivament a la limpieza de la miseria politica y administrativa». 1887.
- El Espolsador*; semanari anticlerical, satíric i bilingüe». 1890.
- Espurna*; 1983. Sueca.
- L'Estel Roig*; Valencia. 1977.
- L'Estrañadora*. 1890. Gandía.
- Fadrí*. 1981. Castelló.
- La Falla*; «periòdico buñolero». 1891. Valencia.
- El Falleret*; 1944.
- El Fallero*; «periòdico festero, buñolero y sandunguero». 1921.
- La Fam*; faller. 1906.
- La Farsa*. 1872.
- El Fem*; «periodic destinat a agranar totes les immoralitats españoles». 1892.
- El Femater*; 1883. Periòdic de bona lley-Res de politica, molta claritat y poca por.
- La Fira de Valencia*; «semanari patriotic». 1894.
- Foc i Flama*. 1912.
- Foc i Fum*. 1927. 1920.
- Foc valenciá*; «revista fallera gráfica». 1933.
- El Frare*; Castelló. 1894.
- La Fulla de Col*. «Paperet satíric, escrit en vinarossenc». 15-3-1896.
- El tio Gabia*; periòdic rabiós, que a la mala chent, com si fora un gos clavarà la dent. Se publicarà tots els dies, menos el dilluns, dimats, dimecres, divendres, disaptes y dumenges. Del únic dia que no responen si eixirà es el dichous. 1883-84. Novelda.
- El Gall*; semanari satíric.
- El Garbell*; «semanario satírico-bilingüe». 1887.
- El Garbellet*; Periodico ilustrat casi polit de interés materials. 1888. Alacant.
- Garrota de sego*; semanari satíric e independent. Se publica els dumenches. Alacant.